

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS
DE ATTILA JÓZSEF NOMINATAE

ACTA JURIDICA ET POLITICA

Tomus XLV.
Fasciculus 3.

BOTH ÖDÖN

**Tudományos kutatási irányok a magyar
jogtörténet terén (1945–1969)**

Szeged, 1994

Edit

Comissio Scientiae Studiorum Facultatis Scientiarum Politicarum et Juridicarum
Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae

JÓZSEF BALÁZS, ELEMÉR BALOGH, LAJOS BESENYEI, EMESE ÉGETŐ, JENŐ
KALTENBACH, IMRE MOLNÁR, FERENC NAGY, KÁROLY NAGY, PÉTER
PACZOLAY, BÉLA POKOL, JÓZSEF RUSZOLY, LÁSZLÓ TRÓCSÁNYI,
JÓZSEF VERES

Redigit
KÁROLY TÓTH

Nota
Acta Jur. et Pol. Szeged

Kiadja

a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának
tudományos bizottsága

BALÁZS JÓZSEF, BALOGH ELEMÉR, BESENYEI LAJOS, ÉGETŐ EMESE,
KALTENBACH JENŐ, MOLNÁR IMRE, NAGY FERENC, NAGY KÁROLY,
PACZOLAY PÉTER, POKOL BÉLA, RUSZOLY JÓZSEF, TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ,
VERES JÓZSEF

Szerkeszti
TÓTH KÁROLY

Kiadványunk rövidítése
Acta Jur. et Pol. Szeged

ISSN 0324-6523

A magyar jogtörténet, mint önálló tudomány alig évszázados múltra tekinthet vissza. Egyetemi oktatása is, előbb az európai jogtörténet keretei között, nagyjából az önálló jogtörténeti kutatásokkal egyidőben az 1860-as években kezdődött. Bár már a 19. század végén *Hajnik* Imre professzor pozitívista szellemben írt műveivel tudományágunkat európai színvonalra emelte, az általa lerakott alapokról elindulva azonban csupán néhány jogtörténész tudott olyan monográfiákat alkotni, amelyek az egyetemes jogtörténetírás mércéjével mérhetők. Ebben döntő szerepet játszott a 20. század elején elharapódzott nacionalista-soviniszta, a hanyatló feudalizmus időszakából átmentődött, Magyarországot külön világnak tekintő szemlélet mellett (*extra Hungariam non est vita, si est vita, non est ita*) az a körülmény, hogy hivatásból, egyidőben és országosan őt, esetleg hat kutatónál többben sem az első világháborút megelőző, sem az azt követő évtizedekben nem foglalkoztak magyar jogtörténettel. A magyar jogtörténetírás történetében az első világháború nem jelent korszakhatárt, legfeljebb annyiban, hogy a magyar jog anakronisztikus szemlélete az 1919. évi Magyar Tanácsköztársaság leverését követő ellenforradalmi korszakban egyre nagyobb mértékben terjedt el és a pozitívista történetírói irányzat gyengülésével párhuzamosan, többeknél ugyan csak jelszóként, de jogtörténész körökben is jelentős teret hódított a szellemtörténet.¹

Új helyzet állt elő a második világháború lezáródásával, Magyarország népének a német nemzeti szocializmus és a magyar fasizmus elnyomása alóli felszabadulása következtében. A felszabadulás megteremtette a magyar történet-² és jogtörténetírás területén is a feltételeket a már elodázhatalan, végső soron a szocialista átalakulás felé. Ehhez azonban mindenképp időre volt szükség, és arra, hogy olyan jogtörténészek vegyék kezükbe a tollat, akik szakmailag alaposan felvértezve, a marxista világnézet birtokában, a történelmi materializmus elméletének és módszerének alkalmazásával fogtak hozzá tudományáguk problémáinak kutatásához és megoldásához.

¹ *Horváth* Pál: Dualizmuskori jogtörténetírásunk főbb irányai, Budapest, 1968; Lásd még: Adalékok a nemzeti ideológia múltjának elemzéséhez a magyar jogtörténetírás történetéből. Az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Évkönyve 1966. 71–85. p.; *Degré* Alajos: A magyar jogtörténetírás keletkezése és fejlődése a dualizmus korában, Budapest, 1968; *Csizmadia* Andor: A jogtörténeti oktatás a pécsi tudományegyetemen a két világháború között, Jubileumi tanulmányok II., Pécs 1967, 107–128. p.

² *Mórei* Gyula: A magyar történetírás története 1945–1967, Ünnepi Acta, Szeged, 1967. 23. s. köv. p.

A magyar állam- és jogtörténetírás 1945-1956 között

A magyar jogtörténetírás múltjában a felszabadulástól 1956-ig terjedő évtized átmeneti időszaknak tekinthető. Ez idő alatt az idősebb jogtörténészgeneráció tagjai előbb megismerték, majd részben vagy egészen magukévá tették a történelmi materializmus tanításait és ugyanakkor áldozatos munkával több olyan fiatalot neveltek fel, akik az egyetemi tanulmányaik során elsajátított marxista világnézet birtokában mestereikkel együtt vállaltak részt tudományáguk fejlesztésében. A marxista történetiszemlélet fokozatos elterjedése figyelhető meg a nyomtatásban megjelent munkákban is. A jelzett időszak elején még csak polgári szellemben írt jogtörténeti művek kerültek nyilvánosságra, a korszak végére azonban már többségükben olyanok, amelyekről tárgyilagosan legalább annyit el kell ismerni, hogy szerzőikben megvolt a törekvés marxista szellemű kutatásokra.

A második világháború anyai más néphez hasonlóan a magyar néptől is mérhetetlen áldozatokat követelt mind anyagi, mind kulturális javakban, különösen emberéletekben és nem kímélte meg a jogtörténészeket sem. Közülük egyesek elpusztultak, mások pedig különböző okok vagy megfontolások alapján nem folytattak többé kutatásokat. Az elszenvedett veszteségek azonban szerencsére nem váltak csüggedés forrásává, hanem a megmaradtakat hivatásszeretettől áthatott munkára ösztönözték. E megállapítás igazságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy alig két év leforgása alatt három nagyszabású jogtörténeti monográfia született meg Eckhart Ferenc budapesti és tanítványa, Bónis György kolozsvári jogtörténész professzorok, illetve a történész Ember Győző tollából.

Eckhart Ferenc, egyike a leghaladóbb polgári jogtörténészeinknek,³ akinek a Horthy-korszak derekán volt bátorsága arra, hogy elítélje a történeti fejlődést figyelmen kívül hagyó, sovíniszta jogtörténetírást és felhívja a figyelmet a szláv analógiák felhasználásának szükségességére,⁴ éppen 1946-ban látta elérkezettnek az időt magyar jogtörténeti tankönyvének publikálására.⁵ Ez a mű arról tanúskodik, hogy szerzője némileg szellemtörténeti színezetű, meghatározóan pozitívista polgári szemlélettel ugyan,⁶ de gondosan használta

³ *Lédever* Emma: A magyar polgári történetírás rövid története, Budapest 1969, 121. és 139. p.; *Csizmadia* Andor: A jogtörténeti oktatás... 111. és 113. p.; *Horváth* Pál: A kelet- és közép-európai népek jogfejlődésének főbb irányai, Budapest 1968, 5., 7., 23., 40., 33. s köv. p.; *Bónis* György: In memoriam Eckhart Ferenc, Zeitsch der Sav. – Stiftung für Rechtsgeschichte. Germ. Abt. 75. Weimar 1958., 596–600. p.

⁴ *Eckhart* Ferenc: Jog- és alkotmánytörténet, a magyar történetírás új útjai, Budapest 1931. 269–320. p.

⁵ Magyar alkotmány- és jogtörténet, Budapest 1946.

⁶ *Sarlós* Márton: A feudális parazitizmus a kiegyezés utáni jogszabályainkban és a magyar jogtörténetírásban, Jogtörténeti Tanulmányok II., Budapest 1968. 276. p.

fel saját korábbi kutatásainak eredményein és két évtizedes pedagógiai tapasztalatain kívül a hozzáférhető történeti, jogtörténeti irodalmat. Eckhart professzor jogtörténeti tankönyvíró elődeitől eltérően nem elégedett meg csak a magyar feudális jogrendszer történetének rendszeres tárgyalásával, hanem összefoglaló művében legalább vázlatosan kitért a kapitalista korszak alkotmánytörténetének ismertetésére is. A tankönyv értékét — eszmei fogyatékoságai ellenére — a benne feldolgozott anyag hiányosságai nem csorbították, mivel éppen ezek hívták fel újból nagy nyomatékkal a figyelmet a magyar jogtörténettudomány számos olyan területére, amely további elmélyült kutatásokat igényel. E könyv nyilvánvalóvá tette, hogy milyen keveset tudunk például a jobbágság vagy a városi polgárság jogviszonyainak alakulásáról, a magyar történelem forradalmi korszakainak államszervezetéről, az utolsó száz év jogtörténetéről, különösen a szabadságjogok kialakulásáról és fejlődéséről, büntetőjogunk múltjának szinte egészéről és még a feudális magánjog számos jogintézményéről is.

Nem sokkal Eckhart professzor tankönyvének megjelenése után publikálta viszonylag részletes francia nyelvű rezümével *Bónis* György közel hatszáz oldalas, a középkori magyar hűbériség és rendiség problémáiról szóló kötetét,⁷ amely azonban a megérdemeltnél kisebb visszhangot váltott ki a magyar történészek és jogtörténészek körében.⁸ Ez annál sajnálatosabb, mivel a színvonalas mű marxista bírálata már akkor megkönnyíthette volna középkori jog- és társadalomtörténetünk számos problémájának megoldását. A szerző kivált *Max Weber*⁹ és *Richard Tribunevald*¹⁰ eredményeinek felhasználásával, illetve a szellemtörténettel már a Horty-korszakban szembenálló *Hajnal István*¹¹ példája nyomán arra törekedett, hogy jogtörténeti célkitűzéseit a polgári szociológiából kiindulva, ennek segítségével oldja meg. Nem térhetünk itt ki arra, hogy az alapos forrásfeltárással és forráskritikával készült műnek már megjelenésekor vitatható vagy téves, illetve időközben túlhaladottá vált megállapításaira felhívjuk a figyelmet, említésre méltó azonban, hogy tartalmaz olyan eredményeket is, amelyek megítélésünk szerint kiállták az idő próbáját. Ilyenek például: a hűbéri és rendi uralom Magyarországon sem ellentétesek, az egyházi nemesek (nobiles prediales) nem annyira hűbéresek, mint inkább az államban államná vált egyházi nagybirtok egyik rendjének a tagjai, akik az egytelkes országos nemesekkel állanak egysorban. Különösen jelentősnek tartjuk annak bizonyítását a birtokosemberek (homines possessionati) joghelyzetének tisztázásával, hogy Magyarországon a 15. század végéig "nem a papi és nemesi

⁷ Hűbériség és rendiség a középkori magyar jogban, Kolozsvár, 1947.

⁸ *Holub* József, a pécsi egyetem tanára volt az egyetlen, aki e munkáról, ha megkésve is, egy külföldi folyóiratban recenziót írt. *Revue Historique de Droit Français et Étranger*, 29. évf. (1951) 434–443. p..

⁹ *Wirtschaft und Gesellschaft*. Tübingen 1925.²

¹⁰ *Die menschliche Gesellschaft in ihren etosziologischen Grundlagen*. I–V. Berlin–Leipzig, 1951. 35. p.

¹¹ *Lédeyer* Emma: *A magyar polgári történetírás...* 154. köv. p.

rend, hanem a főpapokat, alsópapságot, főurakat, köznemeseket és másodrendű földtulajdonosokat magába ölelő fölbirtokos osztály jutott gazdasági és politikai kiváltságokhoz".¹²

A harmadik nagy monográfia, *Ember Győző* munkája, amelynek kézírata már a felszabadulás éveiben elkészült, a 16–17. századi magyar közigazgatás történetéről szól.¹³ A szerző főként az addig megjelent szakirodalom eredményeire támaszkodott, néhány részletkérdés megoldásához azonban levéltári kutatásokat is végzett. Mint a kötet utóhangjában írja, részint lehetséges teljességre, részint az eljövendő kutatások feladatainak és kereteinek a megjelölésére törekedett. A pozitívista szellemben megszővegezett mű ma is kincsebánya mindazok számára, akik a törökkor magyar közigazgatástörténeti kérdéseit kívánják közelebbről megismerni vagy kutatni. Különösen gazdag anyag található a kötetben a magyar királyi központi és vidéki hivatalok, az erdélyi fejedelmi hivatalok, továbbá a rendi hivatalok szervezetére, hatáskörére és ügyintézésére vonatkozóan.

Az 1940-es évek második felében a már említetteken kívül nem jelentek meg újabb monográfiák, csupán kisebb-nagyobb terjedelmű tanulmányok, főként történészek tollából. Így például *Holub* József az egyházi nemesség középkori jogállásáról írt.¹⁴ *Szabó* István pedig egyrészt a magyar jobbágyok 16–17. századi birtoklására vonatkozó eredményeit közölte,¹⁵ másrészt parasztságtörténeti tanulmánykötetbe¹⁶ felvetette több olyan, az örökös röghözköttőség rendszeréről, a jobbágy vallásügyéről, a parasztfalu önkormányzatának újkori válságáról és a parasztbirtok 1848–1849. évi problémáiról szóló művét is, amelyek mind a jog-, mind a társadalomtörténeti irodalmat gazdagították. Közvetlenül inkább a társadalom-, mint a jogtörténettudomány számára becsesek *Mérei* Gyulának és *Léderer* Emmának azok a tanulmányai, amelyek az 1848 előtti magyar céhrendszer,¹⁷ illetve az egyház és a magyar állam 11–13. századi viszonyának¹⁸ néhány problémáját vetik fel. Ez idő tájt megjelent néhány közigazgatástörténeti tanulmány is. Közülük *Ember* Győzőnek a magyarországi építészeti igazgatás 1788–1867 közötti történetéről¹⁹ és *Papp* Lászlónak herceg Eszterházy Pál nádor

¹² *Bónis* György: In memoriam ..., 182. s köv., 446. s köv. p., (Zitat: S. 460.)

¹³ Az újkori magyar közigazgatás története Mohácestól a török kiűzéséig, Budapest 1946.

¹⁴ Az egyházi nemesség jogállása a középkorban, Regnum VI. (1944–46.) 182–204. p.

¹⁵ A jobbágy birtoklása az örökös jobbágyság korában, Budapest 1947.

¹⁶ Tanulmányok a magyar parasztság történetéből, Budapest, 1948. 65–158. p., 203–396. p.

¹⁷ *Mérei* Gyula: A magyar céhrendszer 1848 előtt, 60–100. p.

¹⁸ *Léderer* Emma: Az egyház szerepe az árpádkori Magyarországon, Századok 83. (1949) 79–105. p.

¹⁹ A magyarországi építészeti igazgatás történetének vázlata [1788–1867], Levéltári Közlemények 20–23. 345–375. p.

kancelláriájának szervezetéről és működéséről²⁰ szóló művei mellett különösen figyelemre méltó *Felbő* Ibolyának a szabad királyi városok és a magyar kamara 17. századi viszonyát bemutató értekezése.²¹

Az 1848-as magyar polgári forradalom centenáriuma adott ösztönzést több olyan tanulmány és forráskiadvány megjelentetésére, amelyek a forradalmi korszak alkotmányának néhány jelentős részletkérdésével foglalkoznak, illetve a magyar jogfejlődésben is fontos szerepet játszó Kossuth Lajos életművének jobb megismerését szolgálják. *Ember* Győző már ez időben publikált egy viszonylag szerény terjedelmű tanulmányt a forradalmi vívmányok és a haza függetlenség védelmének megszervezésére hivatott, 1848 őszétől a Habsburg-ház trónfosztásáig Magyarország legfőbb kormányzati szervéről, az Országos Honvédelmi Bizottmányról,²² és ezzel előkészítette azt a nagyszabású művét, amelyet főként a bizottmány megalakulására, szervezetére és hatáskörére vonatkozóan a ma tudománya sem haladott meg.²³ Ugyanekkor *Vörös* Károly az 1848. évi 5. törvénycikkben szabályozott népképviselői választójognak a bányavidékeken történő végrehajtásáról írt,²⁴ Gerőné *Fazekas* Erzsébet pedig az 1849. évi országgyűlés által megszavazott és a korabeli Európa leghaladóbb nemzetiségi törvényét értékelte és vetette össze a jelentős visszalépést jelentő 1868. évi nemzetiségi törvénnyel.²⁵ Az 1849. évi alkotmányfejlődés fontos részletkérdéseit tárgyalták *Brossy* András és *Varga* Zoltán, akik gondos kutatómunkájuk eredményeként sikeresen oldották meg feladatukat az osztrák császári seregek agressziója miatt 1849-ben Pestről Debrecenbe menekült országgyűlés,²⁶ a Habsburg-dinasztia 1849. évi trónfosztása,²⁷ továbbá az ezt követő állam- és kormányforma²⁸ történeti és jogtörténeti problémáinak feldolgozásával. A Kossuth Lajos összes műveit tartalmazó forráskritikai kiadványsorozat²⁹ elindításaként 1948–49-ben jelent meg az "Országgyűlési

²⁰ Herceg Eszterházy Pál nádor kancelláriájának működése [1681–1713], Levéltári Közlemények 20–23. (1942–1945) 209–267. p.

²¹ A szabad királyi városok és a magyar kamara a XVII. században, Levéltári Közlemények 24. (1946) 209–267. p.

²² A Honvédelmi Bizottmány, 82. (1948) 150–165. p.

²³ Kossuth a Honvédelmi Bizottmány élén, Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára, Budapest, 1952, I. 175–285. p.

²⁴ A választójog kérdése a bányavidékeken 1848-ban, Századok 82 (1948) 166–190. p.

²⁵ Az 1849-es és 1868-as nemzetiségi törvény összehasonlítása a történelem haladó erőinek szempontjából, Századok 82. (1948) 283–188. p.

²⁶ *Brossy* András: Az országgyűlés. A szabadságharc fővárosa Debrecen, 1849 január–május, Debrecen, 1948. 329–384. p.

²⁷ *Varga* Zoltán: A trónfosztás. A szabadságharc fővárosa Debrecen, 1849 január–május; Debrecen, 1948. 385–473. p.

²⁸ *Varga* Zoltán: Az államforma és kormányforma kérdése a debreceni trónfosztás után; Századok 83. (1949) 168–473. p.

²⁹ Bis zum Abschluss des Aufsatzes erschienen: Kossuth Lajos, Összes munkái I–VI., XI–XV. Budapest, 1948–1966.

tudósítások" első három kötete is, amelyek az 1832–36. évi magyar rendi országgyűlés tevékenységére vonatkozó forrásanyag rendkívül gazdag, mind a mai napig eléggé ki nem merített tárházai.

A következő évtized harmadában is csak szórványosan jelentek meg jogtörténeti jellegű tanulmányok és még mindig főként történészek tollából. Ekkor kerültek nyilvánosságra *Elekes* Lajosnak a XV. századi magyar hadseregszervezést,³⁰ *Holub* Józsefnek a nádori méltóság és királyi hatalom viszonyát,³¹ továbbá *Kardos* Tibornak a magyar állam és a római szentszék XV. századi kapcsolatát, illetve Hunyadi Mátyás királynak az államegyház kialakítása területén elért eredményeit³² bemutató művei. A jog- és társadalomtörténet közös problémáit érintő tanulmányok találhatóak azokban a gyűjteményes kötetekben, amelyekben többek között részint *Fügedi* Eriknek az újraterelítésre és a "németjogú" falvak településére, *Györffy* Györgynek a székely és kun nemzeti társadalom bomlására, a nemzeti szervezethez székszervezet alakulására, *Székely* Györgynek a földközösségre, a jobbágyköltözésre, valamint a jobbágyföldesúri és állami terheire,³³ részint pedig *Iványi* Emmának a Habsburg-államnak és a katolikus klérusnak a parasztság viszonylagos vallásszabadsága ellen intézett akcióira, *Varga* Jánosnak a 18. századi földközösségekre, illetve az e század első felében élő parasztság adókiadásának csökkentésére és *Vörös* Károlynak az 1767. évi úrbérendezésre vonatkozó kutatási eredményei láttak napvilágot.

Kossuth Lajos születésének 150. évfordulója adott lehetőséget arra, hogy az ünnepi alkalomra kiadott emlékkönyvben *Révész* Imre közlése az 1849. évi Függetlenségi Nyilatkozatról szóló tanulmányát, amelyben kimutatta az amerikai Declatio-nak az alkotmányreform és a történelmi jogok vonalán mozgó magyar Függetlenségi Nyilatkozat ideológiájára, szerkezetére, némileg még irodalmi formájára is gyakorolt elsődleges hatását.³⁴ Ugyancsak a Kossuth Emlékkönyvben jelentek meg *Sinkovics* Istvánnak a magyar pénzügyigazgatás 1848. évi függetlenítéséről és az önálló pénzügyek megteremtéséről írt,³⁵ valamint *I. Tóth* Zoltánnak a nemzetiségek jogegyenlőségével kapcsolatos problémákat is alaposan tárgyaló³⁶ tanulmányai. A jubileum évében Kossuth Lajos emlékének adózott és jelentősen gazdagította a jogtörténeti irodalmat is *Szabó* István, aki a jobbágyfelszabadításért vívott küzdelem menetének számos

³⁰ Hunyadi hadserege, Századok 84. (1950) 85–120. p.

³¹ Ordinara potentia, absoluta potentia. Revue Historique de Droit Français et Étranger 28. (1950) 93–99. p.

³² A huszita mozgalmak és Hunyadi Mátyás szerepe a magyar nemzeti egyház kialakításában, Századok 84. (1950) 121–177. p.

³³ Tanulmányok a parasztság történetéhez Magyarországon a 14. században, Budapest, 1953.

³⁴ Kossuth és a Függetlenségi Nyilatkozat, Emlékkönyv Kossuth Lajos születésének 150. évfordulójára, Budapest, 1952, I. 409–453. p.

³⁵ Kossuth, az önálló pénzügyek megteremtője, uo: I. 87–173. p.

³⁶ Kossuth és a nemzetiségi kérdés 1848–49-ben, uo: II. 249–340. p.

részletét tárta fel és az 1848. évi jobbágyszabadság törvényeinek létrejöttével összefüggő problémák tömegét oldotta meg.³⁷

1953-tól kezdve végre egyre több jogtörténeti tanulmány jelent meg hivatásos jogtörténészek tollából. A sort néhány kisebb mű nyitotta meg. *Bónis* György Petróczy Henczefli Istvánnak, egy Jagelló-kori jogász életútjának bemutatásával a 14–16. századi magyar jogászrend összetételéről és működéséről tervezett monográfiájához végzet előmunkáinak eredményeit közölte.³⁸ *Csizmadia* Andor az 1848–49. évi népképviselési országgyűlés zárt üléséről írt.³⁹ *Degré* Alajos Őz Pálnak, egyik igen tehetséges és haladó szellemű jogásznak a magyar jakobinus-mozgalomban játszott szerepét ismertette.⁴⁰ *Révész* László a jobbágyok katonaillesztésével kapcsolatos problémákat tárgyalta.⁴¹ Magunk is ekkor publikáltuk első jogtörténeti tanulmányunkat, amely a sajtószabadságért a 18. század végén vívott küzdelemről szólt.⁴² Említésre méltó, hogy a büntetőjogász *Király* Tibor sikerült áttekintését adta a kihágások fejlődésének a magyar jogban,⁴³ a pénzügyi jogász *Nagy* Tibor és a munkajogász *Tóth* Imre pedig a Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi jogi, illetve munkajogi jogalkotásáról értekezett.⁴⁴ A kisebb tanulmányokat hamarosan három nagy mű követte. *Eckhart* Ferenc az Országos Levéltárban őrzött családi levéltárak anyaga alapján a magyarországi falusi bíróságok és úriszékek 16–17. századi büntetőbíráskodásának történetét írta meg.⁴⁵ *Bónis* György a forradalmár jogtudós *Hajnóczy* Józsefnek, a magyar jakobinusmozgalom egyik igazgatójának életútját, munkásságát, jogi és politikai nézeteit ismertette,⁴⁶ *Beér* János és *Csizmadia* Andor pedig az 1848–49. évi népképviselési országgyűlés forrásanyagának egy részét tette közzé igen alapos bevezető tanulmány kíséretében.⁴⁷

³⁷ Kossuth és a jobbágyszabadság, Századok 86. (1952) 509–592. p.

³⁸ Egy Jagelló-kori magyar jogász, A Szegedi Tudománygyetem Állam- és Jogtudományi Karának Évkönyve, Budapest, 1953, 5–24. p.

³⁹ Az 1848–49. évi népképviselési országgyűlés zárt ülési, Tanulmányok az állam és a jog kérdései köréből, Budapest, 1953, 248–264. p.

⁴⁰ Őz Pál szerepe a magyar jakobinus-mozgalomban, Állam- és Jogtudomány 1. (1953) 26–37. p.

⁴¹ Harc a katonaillesztés körül a jobbágytársadalomban a hűbérkor végén, Tanulmányok az állam és a jog kérdései köréből, 285–307. p.

⁴² *Botb* Ödön: Küzdelem a sajtószabadságért Magyarországon 1790–1795, Jogi dolgozatok, Szeged, 1953. 17–39. p.

⁴³ Kihágások a magyar jogban, Tanulmányok az állam és a jog kérdései köréből, 86–128. p.

⁴⁴ *Nagy* Tibor: A Magyar Tanácsköztársaság pénzügyi joga; *Tóth* Imre: A Magyar Tanácsköztársaság munkajogi jogalkotása. In: Tanulmányok az állam és a jog kérdései köréből, 231–247. és 213–230. p.

⁴⁵ A földesúri büntetőbíráskodás a XVI–XVII. században, Budapest, 1954.

⁴⁶ *Hajnóczy* József, Budapest, 1954.

⁴⁷ Az 1848/49. évi népképviselési országgyűlés, Budapest, 1954.

Terjedelme miatt csupán kis monográfiának minősíthető, mégis hangsúlyozottan kell megemlékeznünk az 1919-es budapesti forradalmi törvényszék egykori elnökének, *Rákos* Ferencnek "Állam és alkotmány a Magyar Tanácsköztársaságban" című művéről.⁴⁸ E könyvecske megszüvegezését nem előzték meg alapos levéltári kutatások, szerzője a nyomtatásban megjelent forrásanyagot sem használta fel eléggé, inkább emlékei alapján dolgozott, de először adott átfogó képet a Magyar Tanácsköztársaság államszervezetéről és jogrendszeréről. A ma már jórészt elavult munka legfőbb tantörténeti értéke az, hogy sokakat ösztönzött a Tanácsköztársaság jogtörténeti problémáinak kutatására. Nem sokkal később jelent meg az a gyűjteményes kötet,⁴⁹ amelyben forrástanulmányok alapján *Pecze* Ferenc többek között a Tanácsok Országos Gyűlésének megválasztásáról és összehívásáról, valamint a Magyar Tanácsköztársaság alkotmánya elfogadásának körülményeiről írt, *Nagy* Tibor a Tanácsköztársaság államháztartásának és költségvetési jogának számos részletkérdését vonta be vizsgálódásai körébe, *Szabó* András pedig a korszak büntetőjogának és büntető eljárásjogának anyagát a forradalmi törvényszékek gyakorlatára is figyelemmel ismertette.

A jogtörténeti kutatások viszonylagos fellendülését az évtized második harmadában a már említett műveken kívül további tanulmányok megírása igazolja. Ekkor készült el *Degré* Alajos igen gazdag forrásanyagot tartalmazó, értékes kézírata a magyar feudális gyámsági jogról, amely azonban kis töredéke kivételével⁵⁰ sajnos még ma is kiadatlan. Ez az eset kivételnek számít, hiszen ugyanekkor számos jogtörténeti mű, mint *Bónis* György, *Eckhart* Ferenc, *Holub* József, *Maday* Pál, *Révész* László és a magunk újabb tanulmányai kaptak publicitást. *Bónis* György Montesquieu jogi és politikai nézeteit dolgozta fel és ennek során kitért a nagy francia gondolkodó magyarországi hatására is.⁵¹ *Eckhart* Ferenc egy igen szépen megírt tanulmányában, főként a bécsi levéltárakban korábban végzett levéltári kutatásai alapján *Mária* Terézia Urbáriumát, az Urbárium végrehajtását, II. József jobbágypolitikáját és a jobbágypolitika hatását ismertette.⁵² *Holub* József a római 10. nemzetközi történettudományi kongresszus részére készítette el a politikai reprezentációnak a középkori Magyarországon való érvényesüléséről szóló referátumát.⁵³ *Maday* Pál a Békés megyei jakobinusok peréről írt és közölte az erre vonatkozó

⁴⁸ Budapest, 1953.

⁴⁹ Tanulmányok a Magyar Tanácsköztársaság államáról és jogáról, Budapest, 1955.

⁵⁰ A jobbágyárvák kifosztása a feudális Magyarországon, A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának évkönyve, Budapest, 1954. 5–14. p.

⁵¹ Montesquieu jogi és politikai nézetei, A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történeti Tudományok Osztályának Közleményei. Bd. VII. (1956) 209–247. p.

⁵² A bécsi udvar jobbágypolitikája 1761–1790-ig, Századok 90. (1956) 69–125. p.

⁵³ La représentation politique en Hongrie au moyen age. 10. Congrès International des Sciences Hist. Rome, 1955. 79–121. p.

periratokat is.⁵⁴ Révész László két tanulmányt tett közzé, az egyik Kecskemét harcát mutatja be a polgárjog egységét megbontó, beköltözött nemesek ellen,⁵⁵ a másik pedig — kitekintéssel a szomszédos államokra és az országos viszonyokra — a Békés megyei jobbágság rétegződéséről szól, a robotoló és cenzusfizető parasztok közötti különbségekre, a termelőeszközökkel való ellátottságra, a földhasználati jog vonatkozásaira, továbbá az uradalomtól való személyes függés jellegére és mérvére figyelemmel.⁵⁶ Mi a sajtószabadság gondolatának felmerüléséről, a megvalósításért vívott küzdelemről és az 1848. évi sajtótörvény létrejöttének menetéről írtunk levéltári, hírlapi és irodalmi forrásanyag alapján.⁵⁷

Ami a magyar történészeknek ez időben végzett jogtörténeti vonatkozású munkásságát illeti, mivel az értékes művek száma már annyira megszorodott, hogy pusztá megemlékezésük rendkívül megnövelné tanulmányunk terjedelmét, a teljességre törekvés igénye nélkül csupán a következőkre hivatkozunk. A magyar koraközépkor bármely problémájával foglalkozó kutatójának, így a jogtörténészeknek is rendkívül hasznos segédeszközt adott a kezébe Horváth János "Árpádkori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái" című kötetével, amelyben a korabeli oklevelek és első királyaink törvényeinek stílusát is nagy hozzáértéssel tette vizsgálat tárgyává.⁵⁸ Szabó István az 1351. évi 6., 16. és 18. törvénycikkelyekkel foglalkozott és forrásadatokkal alátámasztott érveléssel foglalt állást amellet, hogy a 6. cikkely a köznemesek érdekében írja elő a kilenced kötelező beszédését, a 16. cikkely nemcsak a jobbágyok erőszakos elvitelét tiltja, hanem a jobbágság szabad költözködési jogát is elismeri, a 18. cikkely rendelkezései viszont nem a szabad költözködéssre, hanem a földesúri bíraskodásra vonatkoznak.⁵⁹ Gerics József arra hozott fel okleveles bizonyítékokat, hogy a királyi kápolna, a király egyházi udvarának tagjai által folytatott hiteleshelyi tevékenység gyökerei nem az Anjou-, hanem a késői Árpád-korba nyúlnak vissza.⁶⁰ Komjáthy Miklós azt igazolta, hogy Hunyadi János kormányzói jogköre nem királyi jellegű, kancelláriája sem a királyi kancellária folytatása, hanem attól élesen elkülönülő kormányzati szerv.⁶¹ Fekete Lajos a hódoltsági Magyarország pénzügyigazgatásának és a török hadszervezet megismerését előmozdító mintaszerű forráskiadványt tett közzé német

⁵⁴ A Békés megyei jakobinusok pere, Körös Népe Bd. I., Békéscsaba, 1956. 127–151. és 189–204. p.

⁵⁵ Kecskemét harca a beköltözött nemesekkel a 18–19. században, Kecskemét, 1956.

⁵⁶ A Békés megyei jobbágság rétegződése a 18–19. században, Kecskemét, 1956.

⁵⁷ Both Ödön: Az 1848. évi sajtótörvény létrejötte — A sajtószabadság problémája Magyarországon a reformkorban, Szeged, 1956.

⁵⁸ Budapest, 1954. 70–109. p.

⁵⁹ Az 1351. évi jobbágytörvények, Századok, 88. (1954) 497–527. p.

⁶⁰ A királyi kápolna tagjai által folytatott hiteleshelyi tevékenység történetéhez, Levéltári Közlemények 27. (1956) 31–34. p.

⁶¹ Hunyadi kormányzói kancelláriájáról, Levéltári Közlemények 27. (1956) 35–47. p.

nyelven.⁶² Nagy István adótörténeti munkájában a török kiűzését követő két évtized városi adózáshoz és pénzügyigazgatáshoz szolgáltatott értékes adalékokat.⁶³ Trócsányi Zsolt egyrészt Erdély kormányzattörténetét írta meg II. Rákóczi Ferenc szabadságharca idején és ennek során meggyőzően bizonyította, hogy Rákóczi csak a kincstári igazgatásban érvényesíthette központosító politikáját, a kormányzat más területein a nemesi köztársaság tendenciái érvényesültek.⁶⁴ Másrészt közzétett egy terjedelmes kötetet az erdélyi parasztság 1790–1849 közötti történetéről, amelynek csak a többek között éppen a jobbágyok községi tulajdonáról, községi jogairól, földesúri terheiről, földjeinek kisajátításáról, állami terheiről, a földközösség felbomlásáról, a bécsi udvar és a birtokos nemesség jobbágypolitikájáról szóló fejezeteit is magába foglaló, a fejlődést 1848-ig bemutató első része tekinthető valóban sikerültnek.⁶⁵ Szántó Imre Eger püspöki város 18. századi úrbéri és felszabadulási perét ismertette,⁶⁶ Rác István pedig a maga korában szinte szállóigévé vált 1841. évi híres "szatmári 12 pont" történeti problematikájával foglalkozott, igazolva azt, hogy az ezekben megfogalmazódott követelések, mint például az ősiség, a monopóliumok és a cenzura eltörlése, a feudális igazságszolgáltatási szervezet felszámolása, a népképviselő, a jobbágyok birtok- és hivatalképessége, az örökváltság, a nemesség megadóztatása, összefüggésükben mind gazdasági, mind jogi vonatkozásban a polgári társadalmi és államrendszer megteremtését igényelték.⁶⁷

Történészeink nemcsak a feudális, hanem a polgári korszak, illetve a közelmúlt jogtörténeti problémáinak megoldásához is jelentősen hozzájárultak. Révész Imre még egyszer visszatért kedves témájához és a Függetlenségi Nyilatkozat viszontagságairól értekezett,⁶⁸ míg Barta István nagy műgonddal és igen gondos forráskutatások alapján az 1849. évi magyar kormány parasztpolitikáját ismertette, amely csak részleges eredményeket hozott az 1848. évi jobbágyfelszabadítás továbbfejlesztése területén.⁶⁹ Szász András hivataltörténeti tanulmányában jó áttekintést adott arról, hogy miként fejlődött az igazságügyminisztérium szervezete és ügyintézése az 1867. évi kiegyezéstől az

⁶² Die Siyaquat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung, Budapest, 1955. I–II.

⁶³ Buda adóterhei a töröktől való visszafoglalástól a Rákóczi szabadságharcig, Tanulmányok Budapest múltjából, XI., Budapest, 1956. 33–76. p.

⁶⁴ Erdélyi kormányzata II. Rákóczi Ferenc korában, Levéltári Közlemények 26.

⁶⁵ Az erdélyi parasztság története 1790–1849, Budapest, 1956.

⁶⁶ Eger püspöki város úrbéri és felszabadulási pere a 18. században, Eger, 1954.

⁶⁷ Az 1841. évi szatmári 12 pont, Acta Universitatis Debreceniensis, Tom. II., Budapest, 101–123. p.

⁶⁸ A Függetlenségi Nyilatkozat viszontagságai, A Magyar Tudományos Akadémia Társadalmi-Történelmi Osztályának Közleményei, VI. (1955) 63–111. p.

⁶⁹ A kormány parasztpolitikája 1849-ben, Századok 89. (1955), 90. (1956) 849–881. és 4–68. p.

I. világháború végéig,⁷⁰ *Karsai* Elek a Magyar Tanácsköztársaság leverését követő időszak első hónapjaiban az egész közigazgatást kezükben tartó kormánybiztosok hatásköréről és tevékenységéről tett közzé egy levéltári adatokkal bőségesen alátámasztott tanulmányt, amelynek végső kicsengése az, hogy a polgári demokrácia mázával leplezett, ellenforradalmi rendszer kialakításában a kormánybiztosoknak igen fontos volt a szerepe.⁷¹ Már a felszabadulást követő korszak problémáira terjesztette ki figyelmét *Gál* Éva és *Balázs* Tibor, akik közül az előbb említett a köztársaság 1946. évi megteremtéséről írt és kellően hangsúlyozta a magyar kommunistáknak a köztársaság kikiáltásáért vívott harcának jelentőségét,⁷² az utóbbi pedig a Pest vármegyei nemzeti bizottságok megalakulásáról, szervezetéről, hatásköréről, működéséről és ügyviteléről értekezett.⁷³ Magyarország felszabadulásának 10. évfordulójára kapott nyilvánosságot az a közel hétszáz oldalas tanulmánykötet, amelyben többek között *Révész* Imre az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1944. december 21–22-ei megalakulásának körülményeit, *Balázs* Béla a nemzeti bizottságoknak a magyar népi demokrácia néhány kérdéséről, *Szabó* Imre a magyar népi demokratikus államhatalom fejlődését vizsgálta gondos forráskutatás eredményeinek felhasználásával és így jó alapot biztosított a további kutatómunka számára.⁷⁴

II.

A magyar állam- és jogtörténetírás 1957–1969 között

Jogtörténetírásunk fejlődését is megakasztotta az 1956. évi ellenforradalom, de az azt követő konszolidáció hamarosan megteremtette a feltételeket a tudományos kutatások fellendüléséhez. Többek között kormányzatunk megértő támogatása, valamint a jog, a törvényesség és ezzel együtt a jogtudók fokozódó megbecsülésének eredményeként, rövid átmeneti időszaktól eltekintve, szélesedett, nagyjából kétszeresére nőtt a kutatók tábora és jelentősen javultak a kiadási lehetőségek. A kedvezővé vált társadalmi és politikai légkör lehetővé tette, hogy végre folyamatosan kapjanak nyilvánosságot jogtörténeti jellegű művek, amelyek már a ma jogtörténettudományának szerves részei. A közlemények számának ugrásszerű növekedése és az a körülmény, hogy

⁷⁰ Adatok az Igazságügyminisztérium ügyintézésének történetéhez 1867–1918, Levéltári Közlemények 26. (1955) 188–205. p.

⁷¹ Kormánybiztosok hatásköre és tevékenysége az ellenforradalmi rendszer első hónapjaiban, Levéltári Közlemények 26. (1955) 206–234. p.

⁷² *Gál* Éva: A köztársaság megteremtése Magyarországon (1956), Századok 90. (1956) 170–203. p.

⁷³ *Balázs* Tibor: A Pest vármegyei Nemzeti Bizottságok történetéhez, Levéltári Közlemények 26. (1955) 235–271. p.

⁷⁴ Tanulmányok a magyar népi demokrácia történetéből, Budapest 1955.

tanulmányunk terjedelmét határok közé kell szorítanunk, a publikációk közötti fokozott válogatásra kényszerítünk. Ezért nem foglalkoztunk több, hivatásos jogtörténész tollából megjelent tanulmánnyal sem és továbbra is mellőznünk kell az egyetemes állam- és jogtörténeti művek bemutatását, noha ezek között olyan kiválóakat találhatunk, mint a *Sarlós Márton* által szerkesztett egyetemes állam- és jogtörténeti tankönyv⁷⁵ vagy a *Horváth Pálnak* a kelet- és közép-európai népek feudáliskori jogfejlődéséről írt nagy monográfiája.⁷⁶ Előljáróban még csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy míg az 1956-ig terjedő időszakban a művek megjelenési ideje szerinti tárgyalás helyes rendszerezési módszernek fogadható el, mivel ennek alkalmazásával vált lehetővé a polgári jogtörténetírásból a marxista jogtörténetírásba vezető útnak legalább vázlatos ismertetése, addig az 1956 utáni időszak termésének bemutatásánál már a történelmi korszakonkénti rendszerezés látszik elfogadhatóbbnak, mert így áttekinthetőbb kép festhető jogtörténettudományunk jelenlegi állásáról.

Ami a középkori, a *korai és virágzó feudális magyar állam és jog történetének* területén végzett kutatások általános helyzetét illeti, mindenképp arra kell felhívunk a figyelmet, hogy egyrészt a középkorra vonatkozó tanulmányok többségét történészek írták, akik között örvendetesen szép számmal találhatók az alkotmánytörténet iránt fogékony kutatók, mivel a hivatásos jogtörténészeknek a polgári jogtörténettudomány által elhanyagolt újabb korok problémáinak megoldására kellett erőiket koncentrálniuk, másrészt a középkorások zömének érdeklődési köre inkább a kései, mint a korai középkorra terjedt ki. Akadt azért néhány olyan kutató, aki témaválasztásánál a korai feudális magyar államról sem feledkezett meg. *Györffy György* rendkívül gondosan összegyűjtött nyelvészeti, régészeti, néprajzi és okleveles forrásanyag, valamint az addigi kutatások eredményeinek kritikus felhasználásával arra tett kísérletet, hogy a magyar államalapítás folyamatát mutassa be. Egyes magyarázatait, mint pl. azt, hogy a királyi megyerendszer nem a pannoniai szláv államokban kialakult alapokra, hanem a nemzetségi szervezetnek a király általi átszervezésére vezethető vissza, nem fogadta osztatlan elismerés, mai ismereteink alapján azonban aligha dönthető meg az az eredménye, hogy az Árpádok a különböző magyar törzsekből és csatlakozott népelemekből összeverődött katonai kíséretük segítségével teremtették meg a feudális államot és az államalapítás során legalább többségükben valóban a nemzetségi területek alakultak át politikailag szervezett vármegyékké.⁷⁷ Nem hasznosíthatta még *Györffy György* eredményeit *Lederer Emma*, kiváló társadalomtörténésznőnk, aki a feudális földtulajdon, a magán-, a királyi és az egyházi nagybirtok kialakulásának menetét vázolta és a megyék kérdésében akként foglalt állást, hogy azok a szláv megyeszervezet újjáéledéseként jöttek létre. A szerző egyébként meggyőző erővel tette elfogadhatóvá azt az álláspontját, hogy a királyi birtok kétféle,

⁷⁵ Egyetemes állam- és jogtörténet, Budapest, 1957.

⁷⁶ A kelet- és közép-európai népek jogfejlődésének főbb irányai, Budapest, 1968.

⁷⁷ Tanulmányok a magyar állam eredetéről, Budapest, 1959.

majorokat (*curtis*) magába foglaló, illetve várkatonai szervezetből állt és csak a 11–12. század fordulójára alakult ki a szilárd és egységes megyeszervezet.⁷⁸

A korai Árpád-korra vonatkozó alkotmánytörténeti ismereteinket bővítette néhány adalékkal *Bónis* György, aki egyik közleményében arról írt, hogy miként vált Székesfehérvár a királyi dinasztia magamegyházaként, István király által alapított bazilika révén a korona őrhelyévé, koronázó várossá, a 12. század első felétől királyi temetkezési helyé, a királyok egyik székhelyévé és egyben a magyar alkotmányfejlődés kiindulópontjává.⁷⁹ Említést érdemel *Kumorovicz* L. Bernáth szép tanulmánya, amely a nem királyi pecsétes oklevél fejlődéstörténetének feldolgozásával feleletet ad arra is, hogy milyen módon nőtt fel a 12. század végére a hiteleshelyek (*loca credibilia*) kialakulásának egyik feltételeként a királyi udvar írásbelisége mellé, ennek nem alá-, hanem mellérendeltjeként a vidéki írásbeliség.⁸⁰ A hiteleshelyek történetére vonatkozó eredményei miatt nem hallgatjuk el *Mezey* László tanulmányát sem, amelynek a szerzője jelentős részben Árpád-kori források alapján oly találóan ismerte fel és bizonyította, hogy a hiteleshelyek, ezek az autentikus testületi pecsétjükkel megerősített okleveleikért kollektív felelősséget vállaló testületek, az egyházi írásbeliség talaján maradtak ugyan, de tevékenységüket, az igen korai esetektől eltekintve, a világi értelmiségi helyzetű notariusok segítségével, a királyi hatalom, az országos érdekek és az adminisztrációs fejlődés által meghatározott keretek között és módon fejtették ki.⁸¹

A 14–15. század állam- és jogtörténeti problémáinak tisztázására kutatóink már több tanulmány kidolgozását vállalták, mint amennyit az Árpád-koriak megoldására szántak. Mindenekelőtt három, egymást sokban kiegészítő műre szeretnénk hivatkozni. *Gerics* József az Anjou-kori magyar királyi udvarban folyó bíraskodás és központi igazgatás néhány vonatkozásáról értekezett és ennek során valószínűsítette azt a feltevését, hogy a 14. század hetvenes éveiben lezajlott reformsorozat, melynek részei a tanács és a főkancellár szerepének növelése, a specialis praesentia regiae a király személyes ítélkezésétől való függetlenítése, rendes bírósággá alakítása, valamint a városok országos főbíróságának felállítása rakhatta le a 15. századi államfejlődés alapjait.⁸² *Bónis* György igen nagy levéltári forrásanyag alapján a királyi udvarban működő bíróságok kancelláriáinak 14–15. századi tevékenységét vizsgálta meg és arra az eredményre jutott, hogy mind szervezeti téren, mind az ügymenetben a

⁷⁸ A feudalizmus kialakulása Magyarországon, Budapest, 1959.

⁷⁹ Székesfehérvár, az Árpád-ház székhelye, Székesfehérvár évszázadai, Székesfehérvár, 1967. 49–61. p.

⁸⁰ A középkori magyar "magánjogi" írásbeliség első korszaka (XI–XII. század), Századok 97. (1963) 1–31. p.

⁸¹ A pécsi egyetemalapítás előzményei (a deákság és hiteleshely kezdeteihez), Jubileumi tanulmányok I., Pécs, 1967. 53–86. p.

⁸² Beiträge zur Geschichte der Gerichtsbarkeit im ungarischen königlichen Hof und der Zentralverwaltung im 14. Jahrhundert, Budapest, 1965. Separatum: Annales Universitatis Sc. Budapestiensis. Sec. Hist. Tom. VII.

hivatalszerűség tört előre lépésről lépésre.⁸³ Bertényi Iván a nádori és az országbírói ítélőmester 14. századi tevékenységére vonatkozóan gyűjtött össze adatokat, melyek alapján joggal állapíthatta meg, hogy a bírósági segédzemélyként, "főjegyzőként" megjelenő protonotharius a század folyamán vált a bíraskodásban szinte nélkülözhetetlen "ítélőmesterré".⁸⁴ Itt említjük meg, hogy egyrészt Bónis György több mintaszerű tanulmányt szentelt a feudális magyar jog és jogtudomány kialakulásában fontos szerepet játszó formuláskönyveknek is, amelyek közül az első, Uzsai János *Ars Notaria*-ja, legkésőbb 1351-ben készült el,⁸⁵ másrészt Kumorovicz L. Bernáth újabb adatokkal járult hozzá a magyar királyi kápolna (*capella regia*), valamint ennek vezetője, a kápolnaispán (*comes capellae regiae*) kormányzati és hiteleshelyi tevékenységének megismeréséhez.⁸⁶

Levéltári kutatások alapján Mályusz Elemér foglalkozott az utóbbi időkben legelmélyültebben a 15. század első felének magyar alkotmányfejlődésével. Zsigmond király központosítási törekvéseiről írt munkájában⁸⁷ felhívta a figyelmet a központi kormányzat egyes szerveiben bekövetkezett változásokra, mint amilyenek a tanácsosok és titkárok feltűnése a király környezetében vagy a titkoskancellária felújítása, és ezzel jelentősen hozzájárult a Hunyadi Mátyás korabeli központosítás előzményeinek tisztázásához. Egy másik nagyobb szabású tanulmánya Hunyadi János korának magyar rendi államáról szól.⁸⁸ Ez a kitűnő mű plasztikusan mutatja be a köznemességnek mind helyi, mind országos szintű előretörését, azt a folyamatot, amely oda vezetett, hogy egyrészt a korábbi megyei hatóság háttérbe szorult a nemesség universalitásával szemben, másrészt az országgyűlések, amelyekben immár a polgári rend képviselői is helyet kaptak, gyakoriakká váltak és hatáskörük is igen megnövekedett.

Akadtt hivatott kutatója a magyar állam és egyház viszonyának történetében korszakalkotó konstanzi "Bullának" is Mályusz Elemér személyében, aki a tőle megszokott precizitással szép tanulmányban közzétette az eperjcsi levéltárból előkerült Bulla 1447. évi, Budán írt másolatát. Ennek

⁸³ A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században, Levéltári Közlemények 34. (1963) 197–246. p.

⁸⁴ A nádori és az országbírói ítélőmester bírósági működése a XIV. században, Levéltári Közlemények 35. (1964) 187–205. p.

⁸⁵ A somogyvári formuláskönyv, Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára, Kolozsvár, 1957. 117–133. p.; Uzsai János *Ars Notaria*-ja, Filológiai Közöny 1961. 229–260. p.; Az *Ars Notaria* mint retorikai és jogi tankönyv, Filológiai Közöny, 1963. 373–388. p.; Magyi János formuláskönyve és a gyakorlati jogtanítás, Jubileumi Tanulmányok I. Pécs, 1967. 225–260. p.

⁸⁶ A budai várkápolna és a Szent Zsigmond-Prépostság történetéhez, Tanulmányok Budapest múltjából XV., Budapest, 1963. 109–151. p.

⁸⁷ Zsigmond király központosítási törekvései Magyarországon, Történelmi Szemle 3. (1960) 162–192. p.

⁸⁸ A magyar rendi állam Hunyadi korában, Budapest, 1958.

hitelességét az oklevélkritika teljes fegyvertárának használatával bebizonyította, majd felvázolta a Bulla keletkezési körülményeit. Az érdeemes történész feltárta azokat a gazdasági és társadalmi viszonyokat is, különös tekintettel az egyházi társadalom középrétegének fejlődésére, amelyek szükségszerűen vezettek ahhoz, hogy a bíborosok testülete 1417. szeptember 19-én megegyezzen Zsigmonddal, elismerve a magyar király főkegyúri jogát. Végül nem mulasztotta el azt sem, hogy a konstanzi Bulla rendelkezéseinek utóéletét a királyi főkegyúri jog fejlődésének bemutatásával a 15–16. század fordulójáig nyomon kövesse.⁸⁹ Mályusz Elemér könyvét egyöntetű elismeréssel fogadta a szakközvélemény. Elegendőnek látszik, ha itt csupán a magyar állam és egyház viszonya jogtörténeti problémáinak legkiválóbb magyar specialistájára, *Csizmadia* Andor professzorra hivatkozunk, aki gondosan adatolt tanulmányában egyrészt igen pozitíven méltányolta Mályusz Elemér művét, másrészt viszont ki is egészítette azt a konstanzi Bulla jogi vonatkozásainak értékelésével, melynek summázata az, hogy a Bulla a haladás irányába mutat, mivel rendelkezései a pápaságnak a magyar királyság hűbéri alávételére irányuló, többszázados kísérletének végleges megtörését jelentik.⁹⁰

A középkor végének magyar pénzügyeire, illetve pénzügyigazgatására vonatkozóan is jelentek meg tanulmányok Kubinyi András és Bónis György tollából. *Kubinyi* András a királyi kincstartók oklevéladó működéséről alapos levéltári kutatások alapján készített művében igazolta, hogy a királyi kincstartó a 15. század fordulója körüli évtizedekben egyrészt a királyi tanácsnak pénzügyi referense volt, másrészt az újkori hivatalszervezet kialakulása felé vezető úton elindult irodája személyzetének a segítségével mind a pénzügyek irányítását, mind a pénztári kezelést és az alárendelt szervek ellenőrzését ellátta.⁹¹ Ugyanő egy másik tanulmányában a budai vár udvarbírói hivatalának (*provisor curiae castri regii Budansis*) fejlődéstörténetét tekintette át az 1458–1541 közötti években és ennek során bizonyította, hogy Magyarországon is történt kísérlet az országos és a királyi magánjövedelmek szétválasztására. Vizsgálódásainak figyelemreméltó eredménye, hogy az udvarbíróság hatásköre (a királyi házi kincstár kezelése, birtokigazgatás és karhatalmi funkció) a krakkói nagy prokuratoréhoz állt legközelebb.⁹² *Bónis* György a rendi pénzügyről szóló munkájában finom megfigyeléseket tett arra, hogy miként törekedtek a rendek a 16. század elején rendi kincstárosok (*thezaurarii regni*) választásával az ország pénzügyeire befolyást gyakorolni.⁹³

⁸⁹ A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog, Budapest, 1958.

⁹⁰ Acta Juridica Acad. Sc. Hung. Tom. II. Fasc. 1–2. 53–82. p.

⁹¹ A királyi kincstartók oklevéladó működése Mátyástól Mohácsig, Levéltári Közlemények 28. (1958) 37–62. p.

⁹² A budai vár udvarbírói hivatala (1458–1541), Levéltári Közlemények 35. (1964) 67–98. p.

⁹³ Ständisches finanzwesen in Ungarn im frühen 16. Jahrhundert in Nouvelles Études Historiques, Budapest, 1965. 83–103. p.

A helyi szervek jogtörténeti problémáinak vizsgálatáról sem feledkeztek el a magyar kutatók. Szabó István a magyarországi falurendszer kialakulásának a folyamatát mutatta be,⁹⁴ Bácskai Vera pedig a jobbágyfaluénál (*villa, possessio*) több, a városénál (*civitas*) kevesebb szabadsággal rendelkező földesúri hatalom alatt álló, de nem jobbágycsaládonként, hanem egyösszegben szolgáltató és önkormányzati jogú magyar mezővárosok (*oppida*) társadalmi, gazdasági és jogi helyzetéről írt.⁹⁵ Fügedi Erik a középkori magyar városprivilegiumokat dolgozta fel abból a szempontból, hogy milyen gazdasági, jogi és egyházi szabadságokat biztosítanak.⁹⁶ Kubinyi Andrásnak Buda város pecséthasználatainak kialakulásáról készített tanulmányában nyílt lehetősége arra, hogy a budai városi szervezet kezdeteit is bemutassa.⁹⁷ A jövőbeni várostörténeti kutatások előmozdítására vállalkozott Mollay Károly, aki egy 15. századi német nyelvű joggyűjtemény, az Ofner Stadtrecht forráskritikai kiadását végezte el.⁹⁸

A középkori témakörű és jogtörténeti vonatkozású művek tárgyalását néhány egymástól sokban különböző tanulmány megemlékezésével zárjuk. Bónis György az egyházi bírászkodás fejlődéséről az 1526 előtti Magyarországon,⁹⁹ a római jog magyarországi hatásáról¹⁰⁰ és a Summa Legum-nak a Tripartitummal való összefüggéséről¹⁰¹ szóló, valamint "A Capella regia és a pécsi egyetemalapítás"¹⁰² című munkáit publikálta. Csizmadia Andor egyrészt Galvano di Bologna pécsi működésére és a középkori magyar jogi oktatás egyes kérdéseire,¹⁰³ másrészt Pécs középkori egyetemére¹⁰⁴ vonatkozó kutatásainak eredményeit közölte. Elekes Lajos tudománytörténeti áttekintésében számolt be a rendiség és a központosítás problémáinak területén elért eredményekről, rendszerezve a tisztázott, a vitatott, illetve a további kutatást igénylő

⁹⁴ A falurendszer kialakulása Magyarországon (X–XV. század) Budapest, 1966.

⁹⁵ Magyar mezővárosok a XV. században, Budapest, 1965.

⁹⁶ Középkori magyar városprivilegiumok, Tanulmányok Budapest múltjából XIV. Budapest, 1961. 17–107. p.

⁹⁷ Buda város pecséthasználatainak kialakulása, Tanulmányok Budapest múltjából XIV. 109–146. p.

⁹⁸ Das Ofner Stadrecht. Eine deutschsprachige Rechtssammlung des 15. Jahrhunderts aus Ungarn, Budapest, 1959.

⁹⁹ Die Entwicklung der geistlichen Gerichtsbarkeit in Ungarn vor 1526. Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte, Kan. Abt. 80. (1963) 174–235. p.

¹⁰⁰ Einflüsse des römischen Rechts in Ungarn. Ius romanum Medii Aevi. Pars V, 10. Mediolani 1964.

¹⁰¹ Der Zusammenhang der Summa Legum mit dem Tripartitum. Studia Slavica Hung. 11. (1965) 373–409. p.

¹⁰² A 600 éves jogi felsőoktatás történetéből (1367–1967), Pécs, 1968. 21–26. p.

¹⁰³ Galvano di Bologna pécsi működése és a középkori magyar jogi oktatás egyes kérdései, Jubileumi Tanulmányok I. Pécs, 1967. 111–128. p.

¹⁰⁴ Die Universität von Pécs im Mittelalter (1367–), Pécs, 1965.

vonatkozásokat.¹⁰⁵ *Sarlós* Márton az organikus és a szentkorona államelmélet problémájához szól hozzá gondolatébresztő tanulmányában.¹⁰⁶

A magyar állam- és jogtörténet legkevésbé ismert területe a *török uralom korára (1526–1686)* esik. Ennek ellenére nem akadt még olyan jogtörténész, aki a korszak jogtörténeti problémáinak kutatására hosszabb időt szentelt volna. Nem lehet mentségünk, hogy mindez ideig a történészek is viszonylag keveset tettek a magyar nép e fejlődési szakaszának tisztázása érdekében. Megjelent ugyan az utóbbi években néhány olyan társadalomtörténeti munka, amely mellékesen jogtörténeti kérdésekkel foglalkozik,¹⁰⁷ ez a helyzet azonban nyilván nem lehet megnyugtató a számunkra. Ilyen körülmények mellett rendkívül öröndetes, hogy mégis akadt kutató, *Varga* Endre személyében, aki kritikai forráskiadványként úriszéki (úrbéri, büntető- és polgári jogi) perszövegeket tett közzé a 16–17. századból és az igen gazdag anyagot tartalmazó kötetet alapos bevezetéssel bocsátotta útjára, amelyben kitűnő áttekintést adott kivált az úriszék szervezetének a fejlődéséről.¹⁰⁸ Csak az elismerés hangján szólhatunk *Rácz* Istvánról és *Orosz* Istvánról is. Az előbb említett Hajdúszoboszló 17. századi problémáiról írt számos jogtörténeti vonatkozást tartalmazó értékes művet.¹⁰⁹

Áttérve a *török kiűzésétől (1686) az 1848. évi polgári forradalom kirobbanásáig terjedő időszakra* vonatkozó jogtörténeti jellegű irodalom bemutatására, először a központi államszervekkel foglalkozó műveket vesszük sorra. *Bónis* György két kisebb, elsősorban külföldi olvasóknak szánt tanulmányában a magyar rendi országgyűléssel foglalkozott,¹¹⁰ *Sápi* Vilmos pedig az országgyűlés alsóházában helyet foglaló követeknek adott utasításokat vizsgálta és ennek során a követutasítási rendszer jobb megismeréséhez tárt fel

¹⁰⁵ Rendiség és központosítás a feudális államokban, Budapest, 1962.

¹⁰⁶ Die organische Staatstheorie und die Staatstheorie der heiligen Krone in der ungarischen Rechtsgeschichtswissenschaft. Annales Univ. Sc. Budapestiensis, sec. Juridica, Tom. II. (1961) 137–161. p.

¹⁰⁷ *Péter* R. Katalin: Egy hegyaljai mezőváros harca az örökös jobbágyág ellen a XVII. században, Történelmi Szemle 4. (1951) 427–441. p.; *Zimányi* Vera: Der Bauernstand der Herrschaft Güssing im 16. und 17. Jahrhundert, Eisenstadt 1962; *Makkai* László: Jobbágytelek és parasztagadás az örökös jobbágyág kialakulásának korszakában, Budapest, 1966; *Zimányi* Vera: A Rohonc-szalónaki uradalom és jobbágyága a XVI–XVII. században, Budapest, 1968; *Szentgyörgyi* Mária: Jobbágyterhek a XVI–XVII. századi Erdélyben, Budapest, 1962.

¹⁰⁸ Úriszék XVI–XVII. századi perszövegek, Budapest, 1958.

¹⁰⁹ *Rácz* István: Hajdúszoboszló önkormányzata a XVII. században, Debrecen, 1960.; *Orosz* István: A hegyaljai mezővárosok társadalma a XVII. században, Agrártörténeti tanulmányok, Budapest, 1960. 3–70. p.

¹¹⁰ The Hungarian feudal Diet (13th to 18th centuries). Tiré a part du volume XXV des Recueils de la Société Jean Bodin pour L'histoire comparative des Institutions, S. 287–307.; The Powers of Deputies in the Hungarian Feudal Diet (1790–1848), Liber Memorialis Sir Maurice Powicke, Louvain–Paris, 1965. 169–190. p.

újabb adatokat.¹¹¹ Igymást egészítik ki *Paulinyi* Oszkárnak és *Nagy* Istvánnak a művei, amelyek legfontosabb pénzügyigazgatási szervünknel, a magyar kamaránál (*Camera Regia Hungarica*) a bizottsági ügyvitel rendszeresítéséről,¹¹² illetve az 1773. évi ügyviteli reformról és az ügyosztályi rendszer bevezetéséről¹¹³ szólnak. Mint különösen értékest kell megemlítenünk *Veres* Miklósnak a tárnokmester (*magister tavernicorum*) hatóságáról és a tárnoki bíróságról írt kötetét, amely kiterjeszkedik a tárnoki hivatal (*officium tavernicale*) és tárnoki szék (*sedes tavernicalis*) három évszázados fejlődésének, e két intézmény szervezetének, hatáskörének, illetékességének, ügyintézésének, a tárnoki széken folyó peres eljárásnak a bemutatására, s melynek eredményeit egyetlen olyan jogtörténész sem hagyhatja figyelmen kívül, aki a magyarországi városok 1526–1849. közötti jogtörténetével foglalkozik.¹¹⁴

A magyar történészek már régen felismerték, hogy milyen nagy a jelentősége a helytörténeti kutatásoknak. Ma már jogtörténészeink is vallják, hogy számos országos jellegű jogtörténeti problémát a feudális kori jogegység hiánya miatt csak akkor tudnak megoldani, ha előbb egy-egy szabad királyi városnak, mezővárosnak, illetve falunak a szervezetét és jogéletét vizsgálják meg alaposan. Az elmúlt években Magyarországon fellendült a helyi jellegű, de országos érdekű kutatás, melyek eredménye közül előbb – a települések rangrendjét követve – a szabad királyi városok jogtörténetét tárgyaló művekről szólunk. *Tóth* András gondos forráskutatás alapján azt a küzdelmet ismertette, melyet Buda visszafoglalása után a katonai és kamarai igazgatás alá került Pest városának lakossága azért vívott, hogy önkormányzatát visszaszerezze.¹¹⁵ *Nagy* István Buda önkormányzati szerveinek újjáalakulását, fejlődését és az egyes testületi szervek egymáshoz való viszonyát vizsgálta a 17. század végétől II. József uralkodásáig terjedő időben.¹¹⁶ *Bónis* György egy testes kötetben Buda és Pest 1686–1708 közötti bírósági gyakorlatát dolgozta fel, melynek során előbb a két város joghatóságának fejlődését és bírósági szervezetét ismertette, majd a rendelkezésére álló forrásanyagban jól-rosszul rögzített konkrét jogesetekből kihámozta az eljárás-, büntető- és magánjogi szabályokat vagy szabályszerűségeket. Csak növeli a könyv értékét a szerzőnek az az eljárása, hogy műve lezárásaként összegezte az idegen jogászok működésére és a római-osztrák jogszabályok, kivált a városaink számára kötelezően előírt III. Ferdinánd-féle büntetőjogi és eljárásjogi kódex, a *Praxis Criminalis* (1656) urolmára vonatkozó

¹¹¹ Békés megyei követutasítások, *Körös Népe* III., Békéscsaba, 1963. 5–30. p.

¹¹² *Paulinyi* Oszkár: A bizottsági ügyvitel rendszeresítése a magyar udvari kamaránál, *Levéltári Közlemények* 33. (1962) 15–26. p.

¹¹³ *Nagy* István: Az 1773. évi ügyviteli reform és az ügyosztályi rendszer bevezetése a magyar udvari kamaránál, *Levéltári Közlemények* 36. (1965) 257–295. p.

¹¹⁴ A tárnoki hatóság és a tárnoki szék 1526–1849, Budapest, 1968.

¹¹⁵ Pest város lakosságának küzdelme az önkormányzatért (1686–1705), *Tanulmányok Budapest múltjából* XIII., Budapest, 1959. 103–138. p.

¹¹⁶ A választó polgárság testülete Budán a XVIII. században, *Tanulmányok Budapest múltjából* XIII. 139–168. p.

adatok.¹¹⁷ A magunk részéről Szeged szabad királyi város reformkori (1790–1848) jogéletének egyik részterületéről tettünk közzé tanulmányt, amelyben egyrészt kimutattuk, hogy a városi törvényszék számos körülményt értékelte beszámítást kizáró, illetve büntetést megszüntető okként (jogos védelem, gyermekkor, elmebetegség stb.), másrészt a lehetőségekhez képest igazoltuk azt is, hogy ezeknek az okoknak milyen fogalmi elemei alakultak ki a gyakorlatban.¹¹⁸

Jóval több tanulmány foglalkozik a mezővárosok és falvak problémáival, mint amennyi a szabad királyi városok jogtörténetét tárja fel. Ezek közül elsőként *Csizmadia* Andornak a témáját mintaszerűen kimerítő művére utalunk, amely igen jó tájékoztatást ad a mezővárosok fajtáiról, elhelyezkedésükről a feudális állam mechanizmusában, belső szervezetükről és joghatóságukról, továbbá tizenöt mezőváros küzdelméről a felszabadulásért.¹¹⁹ *Varga* Gyula egy hajdútelepülés 18. századi viszonyait ismertette számos jogtörténeti adalékkal és különös tekintettel az önkormányzat kérdéseire.¹²⁰ *Szendrey* István két értékes munkával járult hozzá földesúri hatalom alá került tizenhárom hajdúfalu szervezetének, lakói jogainak és kötelezettségeinek, illetve a hajdúszabadság visszaszerzéséért indított perének megismeréséhez.¹²¹ Ugyancsak ő gazdagon adatolt tanulmányt tett közzé az erdélyi 18. századi falubíróság intézményéről.¹²² *Sápi* Vilmos a feudális kor végi községi bíraskodásról adott jó áttekintést,¹²³ *Maday* Pál pedig egyrészt egy 18. század végi, a gyulai uradalom által a falusi bírának adott, 15 szakaszos "instrukcio"-t dolgozott fel,¹²⁴ másrészt ugyanezen uradalom falusi tisztségviselőinek a 18–19. század fordulója körüli időkből fennmaradt hivatali esküszövegeit elemezte.¹²⁵ *Eperjessy* Géza az alföldi és dunántúli mezővárosi és falusi céhekről tett közzé egy tartalmas könyvet, amely többek között a céhek kialakulásáról, a felettük gyakorolt községi joghatóságról, az 1790–91-es, az 1825–27-es és az 1843–44-es országgyűlések céhügyi javaslatairól, valamint a központi kormányzervek céhügyi politikájáról

¹¹⁷ Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708, Budapest, 1962.

¹¹⁸ *Both* Ödön: A beszámítást kizáró és a büntetést megszüntető okok Szeged város reformkori büntetőjogában (1790–1848), Szeged, 1963.

¹¹⁹ Az egyházi mezővárosok jogi helyzete és küzdelmük a felszabadulásért a XVIII. században, Budapest, 1962.

¹²⁰ Kismarja. Egy szabad paraszt község a feudalizmus bomlásának korszakában, Agrártörténeti tanulmányok, Budapest, 1960. 71–137. p.

¹²¹ Egy alföldi uradalom a török hódoltság után, Budapest, 1968.; A bihari hajdúk pere a hajdúszabadságért, Debrecen (1958).

¹²² A XVIII. századi erdélyi falubírósról. Acta Univ. Debreceniensis. Ser. historica, Debrecen, 1963.

¹²³ Községi bíraskodásunk a feudalizmus évszázadaiban, Jogtudományi Közlöny 21. (1966) 466–472. p.

¹²⁴ A gyulai uradalom polgári perrendtartása 1792-ből, Szeged, 1961.

¹²⁵ Falusi tisztségviselők hivatali esküje a gyulai uradalomban, Szeged, 1963.

szól.¹²⁶ Szabó István az alföldi tanyarendszer felszámolására az 1780-as és az 1850-es években kezdeményezett közigazgatási intézkedéseket ismertette, miközben ezek kiadásának és sikertelenségének az okait is feltárta.¹²⁷

A magyar jobbágyság jogviszonyainak a tisztázása területén is tettek néhány jelentős lépést előre a magyar kutatók. Varga János azt vizsgálta, hogy a jobbágyi földbirtoklásnak milyen típusai alakultak ki Magyarországon Mária Terézia úrbéri pátensének kiadása után, melynek során feltárta az úrbéres jellegű, a szorgalmi (pl.: irtványföld, szőlőhegy), a közös haszonbérletű (legelő, erdő, nádas), valamint az allodiális jellegű parasztbirtokok közötti különbségeket és kimutatta, hogy mivel az 1848. évi törvényhozás csupán az úrbéri, illetve az úrbérpótló örökös szerződés mellett teljesített szolgáltatásokat szüntette meg, csak az ilyen szolgáltatásokkal terhelt földeket adta az egykori jobbágyok tulajdonába, az 1848-as forradalomig a jobbágyság birtokában lévő földeknek kerekén 24 %-a felett elvileg továbbra is fennmaradt a földesurak tulajdonjoga.¹²⁸ Sarlós Márton arra keresett feleletet, hogy a 18. század második felétől kezdve ki tekinthető a jobbágytelek tulajdonosának. Véleménye szerint a jobbágy a valóságos tulajdonos, míg a földesurat csupán a jobbágyföldre és a jobbágyra vonatkozó különböző tárgyi és személyi jogosítványok illetik meg.¹²⁹ A jobbágyok 18–19. századi végrendekezési jogával kapcsolatos számos problémát oldott meg Tárkány Szűcs Ernő a "hódmezővásárhelyi "végrendeletkönyv" feldolgozásával, illetve a deficiens jobbágy végrendeletéről írott művével.¹³⁰ Maday Pál a jobbágyok egy csoportjának a mindszent-ányási uradalommal kötött szerződéseivel foglalkozott.¹³¹ Még Magyarországon, részben kandidátusi értekezése megírásához, majd megvédéséhez gyűjtötte össze forrásanyagát Prof. dr. László Révész, aki a kelet-európai parasztság 17–18. századi joghelyzetéről tett közzé egy nagyobb terjedelmű könyvet, amelyben részletesen foglalkozott többek között a parasztok személyi függésével, telkével, terheivel és társadalmi rétegződésével, valamint eléggé sommásan a földesúr és a cselédek viszonyával.¹³² Sági Vilmos alapos forráskutatás alapján a mezőgazdasági bérmunkásság jogviszonyainak történetét

¹²⁶ Mezővárosi és falusi céhek az Alföldön és a Dunántúlon (1686–1848), Budapest, 1967.

¹²⁷ Kísérletek az alföldi tanyarendszer megszüntetésére az 1780-as és 1850-es években, Agrártörténeti tanulmányok, Budapest, 1960. 139–207. p.

¹²⁸ Typen und Probleme des bäuerlichen Grundbesitzes in Ungarn 1767–1849. Budapest, 1965.

¹²⁹ A magyar jobbágytelek tulajdonjogi viszonyai 1848 előtt, Acta Facultatis Politico-Juridicae Univ. Scientiarum Budapestiensis. Tom. I. Fasc. 1., Budapest, 1959. 5–26. p.

¹³⁰ Vásárhelyi testamentumok, Budapest 1961.; A deficiens jobbágy végrendelete a XVIII–XIX. században, Agrártörténeti Szemle, 1966. 401–431. p.

¹³¹ Árendás jobbágyok szerződés formulái a mindszent-ányási uradalomban, Szeged, 1958.

¹³² Der osteuropäische Bauer. Seine Rechtslage im 17. und 18. Jahrhundert unter besonderer Berücksichtigung Ungars, Bern, 1964.

írta meg a 16. századtól 1848-ig terjedő időszakban. E műből többek között tájékozódás szerezhető a mezőgazdasági bérmunkásság munkabérszerződéseinek jellegéről, valamint az ezekből származó vagy velük kapcsolatos vitás kérdések elintézésének eszközeiről és módozatairól. Értéke a műnek az is, hogy e társadalmi csoport jogviszonyaira vonatkozó több, eddig nem, illetve alig ismert jogforrás szövegére hívta fel a figyelmet.¹³³ Itt emlékezünk meg *Degré* Alajosnak a 18–19. századi úriszéki peres eljárásról készített igen sikerült tanulmányáról is, amely az úriszéki bíráskodásnak a felvilágosult abszolútizmus hatására bekövetkezett átalakulási folyamatát vázolja fel.¹³⁴

A tárgyalt korszakra vonatkozó, de eddig még nem említett művek élére kívánczik *Varga* Endre kitűnő tanulmánya, amely az 1723. évi bírósági reformmal újjászervezett Királyi Kúria előtt folyó peres eljárás menetét mutatja be az egyes perszakaszokra figyelemmel. A szerző bizonyított végső konklúziója az, hogy a középkori formákat őrző jogszolgáltatás és perrend alapvető módosulás nélkül maradt fenn egészen a polgári forradalomig.¹³⁵ *Hajdu* Lajos két értékes tanulmányt szentelt az 1795. évi magyar büntetőtörvénykönyv-tervezet problémáinak tisztázására, melyek közül az egyik az 1791. évi 67. törvénycikkkel büntető törvénykönyv kidolgozására is kiküldött Regnicolaris Deputatio Juridica-hoz beérkezett megyei büntetőjogi javaslatokat, a másik pedig e Deputatio és a megbízott referensek kodifikációs tevékenységét ismerteti.¹³⁶ *Degré* Alajos viszonylag rövid közleményében a Zala megyei 18. századi boszorkányperekkel foglalkozott és ezek alapvető okát az orvostudomány elmaradottságában találta meg.¹³⁷ *Sík* Ferenc kiadott forrásanyag alapján a rögtönítélő eljárás néhány problémájára hívta fel a figyelmet, amellel törve lándzsát, hogy a statárium jogintézménye Magyarországon csak a 19. század elején jelent meg.¹³⁸

Hely hiányában a legnagyobb sajnálatunkra le kell mondanunk arról, hogy sorra megemlékezzünk azokról a tanulmányokról, amelyek először a IX. csehszlovák-magyar jogtörténeisz, illetve az 1967. évi pécsi egyetem-történeti konferencián hangzottak el, de legalább annyit mégis meg kell említenünk, hogy

¹³³ A mezőgazdasági bérmunkásság jogviszonyai Magyarországon a XVI. századtól 1848-ig, Budapest, 1967.

¹³⁴ Úriszéki peres eljárás a Déldunántúlon a XVIII–XIX. században, Levéltári Közlemények 32. (1961) 101–128. p.

¹³⁵ Polgári peres eljárás a Királyi Curián 1724–1848/49., Levéltári Közlemények 39. (1968) 269–312. p.

¹³⁶ Javaslatok az 1795. évi büntetőkódex-tervezethez, Acta Facultatis Politico-Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis. Tom. VIII., Budapest, 1966. 109–121. p.; Adalékok a magyar büntetőjogi kodifikációs kísérletek történetéhez, Jogtörténeti tanulmányok, I. 111–129. p.

¹³⁷ Boszorkányperek Zala megyében, Göcseji Múzeum Évkönyve, Zalaegerszeg, 1960 227–238. p.

¹³⁸ A rögtönítélő eljárás, mint a konszolidációért folytatott harc jogi eszköze Magyarországon a 19. század első felében, Acta Facultatis Politica-Juridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis. Tom. VI. Fasc. I. (1964) 179–198. p.

e színvonalas műveket magukba foglaló kötetek¹³⁹ szerzői, akik közül többen e tanulmánygyűjteménynek is munkatársai, választott témájuknak megfelelően gazdagították a jogászképzés és a jogászai gondolkodás fejlődésére, vagy az egyetemek és jogakadémiák történetére vonatkozó ismereteinket.

Néhány magyar kutató vállalkozott arra, hogy az 1848-as magyar polgári forradalmat megelőző reformkor egyes történeti jelentőségű személyiségeinek jogi és politikai nézeteit vizsgálja meg. Közéjük tartozik *Sarlós Márton* professzor is, aki Széchenyi Istvánról írt egy számos területen új megítéléseket tartalmazó könyvet, melyben egyrészt kivált Széchenyi állampolitikájának, valamint a forradalom és a Függetlenségi Nyilatkozat jogszerűségéről vallott nézeteinek jobb megismerését mozdította elő, másrészt arra a következtetésre jutott, hogy Széchenyi megtorpanása a jobbágykérdésben elfoglalt retrográd álláspontja miatt már az 1832–36. évi országgyűlésen bekövetkezett.¹⁴⁰ Később még egyszer visszatért a Széchenyi-problémához, annak a meggyőződésnek adva hangot, hogy "Széchenyi földtulajdonjogi felfogása megrekedt a Hármaskönyvnel".¹⁴¹ Egy későbbi, gondolatokban gazdag tanulmánya a szerzőnek azt vizsgálta, hogy Deák Ferenc milyen eredményes harcot folytatott az úrbéri paraszttulajdon törvénybe iktatásáért.¹⁴²

Az 1848-as esztendő döntő fordulatot hozott Magyarország jogfejlődésében. Az ekkor lezajlott polgári forradalom megdőntötte a több mint nyolc évszázados feudális jogrendszer uralmát és ezzel megteremtette a feltételeket a *polgári állam- és jogintézmények* kialakításához. Nem meglepő, hogy e meghatározó jelentőségű korszak állam- és jogtörténeti problémáinak tisztázására több tanulmány íródott. *Csizmadia* Andor előbb az 1848–49. évi kormánybiztosi intézmény kialakulásának, valamint a kormánybiztosok hatalmi, politikai, kormányzati, igazgatási és igazságszolgáltatási tevékenységének az ismertetésére vállalkozott sikeresen,¹⁴³ majd közzétette ugyanezen időszak magyar választási rendszeréről szóló könyvét,¹⁴⁴ amelyben úttörő munkával oly eredményesen mutatta be a demokratikus választójogért vívott küzdelemnek az első magyar népképviselői választójogról szóló 1848. évi 5. törvénycikk megalkotásához vezető menetét, az e törvény alapján lebonyolított 1848. évi képviselőválasztásokat, a képviselőházra bízott képviselői összeférhetetlenség megítélésénél követett gyakorlatot, hogy az általa nyújtott alapról elindulva a további kutatások legfeljebb egyes részletekérdésekben alakíthatják át, inkább

¹³⁹ Die juristische Bildung in der Slowakei und Ungarn bis zum J. 1848. Acta Facultatis Juridicae Universitatis Comenianae, Bratislava, 1968., *Csizmadia* Andor (Red.) A 600 éves jogi felsőoktatás történetéből 1367–1967. Pécs, 1968.

¹⁴⁰ Széchenyi István és a feudális jogrend átalakulása, Budapest, 1960.

¹⁴¹ A szabad paraszti birtok Széchenyi jogi reformrendszerében, Magyar tudomány 1965. 12–27. p.

¹⁴² Deák Ferenc és az úrbéri földtulajdon az 1832/36-i országgyűlésen, Jogtörténeti tanulmányok, I., 12–27. p.

¹⁴³ A kormánybiztosi intézmény 1848–1849-ben, Budapest, 1963.

¹⁴⁴ A magyar választási rendszer 1848/49-ben, Budapest, 1963.

csak bővíthetik ismereteinket.¹⁴⁵ *Lukatos* Ernő a nemzeti közgyűlés szerepét módosított hatáskörrel átvevő megyebizottmányokkal, ezekkel az új önkormányzati testületekkel úgy foglalkozott, hogy közben tájékoztatást adott a megyék szervezetéről, hatásköréről és működéséről is.¹⁴⁶ Magunk az államszervezet átalakulását illetően az esküdtbíráskodás bevezetéséért vívott küzdelem fejlődésmenetének és az ezt betetőző, törvényi felhatalmazás alapján kiadott 1848. évi esküdtszéki rendelet jogtörténeti problémáinak feldolgozását tekintettük feladatunknak.¹⁴⁷ *Sarlós* Béla a forradalom és szabadságharc büntetőjogáról írt könyvében¹⁴⁸ kivált a rendkívüli körülmények között szükségessé vált büntetőjogi rendelkezések és az úgynevezett "vésztörvény" létrejöttére és végrehajtására vonatkozóan jutott megnyugtató eredményekre, a rendes büntetőjog történetét azonban még nem tisztázhatta, mivel műve megjelenéséig éppen csak, hogy megkezdődött a – kódex hiányában és a központi bíróságok iratainak a legfontosabb büntetőjogi kérdésekre semmitmondó anyaga miatt – döntő jelentőségű helyi bíróságok gyakorlatának feldolgozása.¹⁴⁹ *Sarlós* Márton azzal az állásfoglalással szállt szembe, hogy az 1848. évi 15. törvénycikkkel eltörölt ősiséggel (*avicitas*) együtt az adományrendszer és a fiskalitás (*jus regium et fiscalitas*) is megszűnt.¹⁵⁰

Az 1848. évi forradalom győzelmével – mint már jeleztük – a magyar jogtörténet polgári korszaka kezdődött el, melynek kutatását a magyar jogtörténészek igen fontosnak tekintik, és amelyre a történészek tollából is számos tanulmány jelent meg. Amilyen öröndetes a polgári korszak különböző állam- és jogtörténeti problémáinak megoldását elősegítő érdeklődés növekedése, annyira lehetetlenné válik (különösen számomra, aki korábbi idők magyar jogtörténetével foglalkoztam), hogy akár csak utalásszerűen megemlékezzek a tanulmányok és kisebb közlemények tömegének idevágó eredményeiről, mert hiszen ez egy teljes kötetet igényelne. Ilyen körülmények között vállalva annak minden ódiúját, hogy tanulmányunk egyrészt nem ad teljes képet jogtörténetírásunk jelenlegi helyzetéről, másrészt a hallgatással talán emberi érzékenységet is sért, nem tehetek mást, mint hogy néhány nagyobb szintézis és tanulmánykötet mellett csupán azokra a kutatási területekre hívjam fel a figyelmet, amelyekben számottevő eredményeket regisztrálhatunk.

A jogtörténeti irodalmat is jelentősen gazdagította *Sasbgyi* Oszkár, aki "Az abszolutizmus kori levéltár" című kötetének¹⁵¹ egy közepes nagyságú könyv

¹⁴⁵ *Botb* Ödön: Az 1848/49-i magyar választási rendszer történetéhez, *Jogtudományi Közöny* XIX. (1964) 317–323. p.

¹⁴⁶ Az első megyebizottmány 1848–1849, *Levéltári Közlemények* 28. (1958) 103–128. p.

¹⁴⁷ *Botb* Ödön: Küzdelem az esküdtbíráskodás bevezetéséért Magyarországon a reformkorban és az 1848. április 29-ei esküdtszéki rendelet, *Szeged*, 1960.

¹⁴⁸ Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc büntetőjoga, *Budapest*, 1959.

¹⁴⁹ *Botb* Ödön: Szeged város büntetőbíráskodása 1848-ban, *Szeged*, 1958.

¹⁵⁰ La fin de la propriété foncière féodale en Hongrie. *Acta Jur. Acad. Sc. Hung.* Tom. II. 25–52. p.

¹⁵¹ Az abszolutizmus kori levéltár, *Budapest*, 1965.

terjedelmét elérő bevezetésében főként Magyarországnak a jelzett időszakra vonatkozó kormányzatáról írt sikeresen. Ennek köszönhető, hogy – egy másik tanulmányának eredményeire is támaszkodva, amely Magyarország beolvasztásáról szól az ausztriai császárságba¹⁵² – ma már szilárd alapokról folytathatók a további kutatások. Révész Imre a Bach-korszak katolikus és protestáns egyházpolitikáját ismertető könyvében számos problémát oldott meg az 1855. évi osztrák konkordátum és még inkább a két evangélikus egyház belső szerkezetét, oktatásügyeit és államjogi helyzetét szabályozó 1859. évi császári pátenst létrejöttére és végrehajtására vonatkozóan.¹⁵³ Az 1867. évi kiegyezés centenáriuma adott alkalmat Szabad Györgynek, hogy publikálja évekkel korábban elkészült művét, amely lenyűgöző adatgazdasággal tárta fel a kiegyezés hívei és ellenzői közötti küzdelem problémáit is.¹⁵⁴ Még két további kötet növelte a kiegyezésre vonatkozó ismereteinket. Ezek közül Galántai István – mondhatjuk – azt az utat ismertette, amelyen Magyarország jutott el a polgári átalakulást felülről lezáró kiegyezéshez,¹⁵⁵ Kovács Endre pedig ugyanezt a kérdéskört vizsgálta Ausztria vonatkozásában.¹⁵⁶ A nők emancipációjának kérdéskörébe eső témát dolgozott fel Nagyné Szegvári Katalin, aki évekkel korábban megvédett, de lényegében továbbfejlesztett kandidátusi értekezésének szövegét tette közzé a nők művelődési jogaiért Magyarországon folytatott harcról.¹⁵⁷ A szerző e gondosan feltárt és értékelt forrásokra támaszkodó művében kivált a kötelező népoktatást elrendelő 1868. évi 38. törvénycikk létrejöttének körülményeit, valamint a nőknek a különböző típusú oktatási intézményekben (népiskola, polgári iskola, tanítónő képző, gimnázium, szakiskola, egyetem) elfoglalt helyzetét tárta fel olyan eredménnyel, hogy a további kutatások a témába vágó ismereteinket legfeljebb néhány apróbb részletkérdésben változtatják meg. Bónis György jogtörténeti szemlélettel az I. világháború előtt kibontakozott magyar köztársasági mozgalomról írt, amelynek legfőbb pozitívumaként azt emelte ki, hogy hozzájárult az 1918. évi polgári demokratikus forradalom előkészítéséhez.¹⁵⁸ Csizmadia Andor több évtizedes kutatómunkával tárta és dolgozta fel a Horthy-korszak magyar államának és egyházainak jogi viszonyára vonatkozó forrásanyagot és ennek eredményeként olyan alapvető jelentőségű kézikönyvet adott a kezünkbe, amely nemcsak a címében megjelölt időszak jogtörténetét illetően hozott újat, hanem első fejezetében új eredményeket tartalmazó áttekintést is adott az államalapítástól

¹⁵² Magyarország beolvasztása az ausztriai császárságba, Levéltári Közlemények 39. (1968) 63–104. p.

¹⁵³ Fejezetek a Bach-korszak egyházpolitikájából, Budapest, 1957.

¹⁵⁴ Forradalom és kiegyezés válaszüjtán 1860–1861., Budapest, 1967.

¹⁵⁵ Az 1867-es kiegyezés, Budapest, 1967.

¹⁵⁶ Ausztria útja az 1867-es kiegyezéshez, Budapest, 1968.

¹⁵⁷ A nők művelődési jogaiért folytatott harc hazánkban [1777–1918], Budapest, 1969.

¹⁵⁸ Nagy György és az 1914 előtti magyar köztársasági mozgalom, Budapest, 1962.

kezdődően a viszony történeti fejlődéséről.¹⁵⁹ Ami a gyűjteményes könyveket illeti, rendkívül gazdag anyagot tartalmaznak a pécsi VII. magyar-csehszlovák jogtörténész konferencia anyagaként kiadott, a szabadságjogokról és a dualizmus korának államelméletéről,¹⁶⁰ a Horthy-korszak államáról és jogáról szóló művek,¹⁶¹ valamint a "Jogtörténeti Tanulmányok"¹⁶² eddig megjelent kötetei. Több, a polgári rendszer jogtörténetének területére is eső téma kidolgozását vállalta az "Agrártörténeti Tanulmányok",¹⁶³ illetve "A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában"¹⁶⁴ c. mű szerzői kollektívája. Az e korszakra vonatkozó értékes cikkek és tanulmányok tömegét tették közzé *Bernáth Zoltán, Buzás József, Kovács Kálmán, Pecze Ferenc, Rév Erika, Ruszoly József, Sarlós Béla, Sági Vilmos, Sík Ferenc, Nagyné Szegvári Katalin, Tóth Árpád és Vargyai Gyula.*

Igen sok tanulmány foglalkozik egyrészt az 1918–1919. évi forradalmak, különösen az 1919. évi *Magyar Tanácsköztársaság* állam- és jogrendszerének, másrészt az *1945–49 közötti időszak* problémáival. Éppen ezért ezek közül ismét csupán néhányra hívhatjuk fel a figyelmet. Jelentős mértékben úttörő feladat megoldására vállalkozott *Szentpéteri István*, aki a tanácsok megalakulásának és jogi szabályozásának a Magyar Tanácsköztársaság időszakára vonatkozó vizsgálatát tűzte ki céljául és arra a végső következtetésre jutott főként a tanácsok szervezeti és működési sajátosságainak tisztázása alapján, hogy bár alkalmanként a demokratikus centralizmus elvének és gyakorlatának megsértésében mutatkozó hibák nehézségeket okoztak az államvezetésben, de ezek túlnyomórészt az útkeresés szükségszerű nehézségeiből fakadtak, s adva voltak a tökéletesebb államépítő munkát biztosító helyes szervezeti formák és működési módszerek megtalálásának a feltételei is.¹⁶⁵ *Hajdú Tibor* az 1918–19. évi tanácsokról írt egy könyvet, melynek jogtörténeti szempontból legértékesebb 4 fejezete a hatalomátvétellel, a régi államgépezet szétzúzásával, a tanácsrendszer kiépítésével és a különböző szintű tanácsszervezetek munkájával foglalkozik.¹⁶⁶ *Sarlós Béla* a Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékeiről szóló művében nemcsak ezek szervezetét és perrendjüket ismertette, hanem kitért az általuk alkalmazott büntetőjogra is. A becses mű szerzője többek között azt a végső következtetést vonta le forrásanyaga alapján, hogy a Tanácsköztársaság forradalmian új, szocialista büntetőbíróságai a forradalmi törvényesség tiszteletben tartásával eredményesen töltötték be történelmi

¹⁵⁹ A magyar állam és az egyházak jogi kapcsolatainak kialakulása és gyakorlata a Horthy-korszakban, Budapest, 1966.

¹⁶⁰ Die Freiheitsrechte und die Staatstheorien im Zeitalter des Dualismus, Budapest, 1966.

¹⁶¹ Tanulmányok a Horthy-korszak államáról és jogáról, Budapest, 1958.

¹⁶² Jogtörténeti Tanulmányok I–II., Budapest, 1966–1968.

¹⁶³ Agrártörténeti Tanulmányok, Budapest, 1960.

¹⁶⁴ A parasztság Magyarországon a kapitalizmus korában 1848–1914, Budapest, 1965.

¹⁶⁵ A tanácsok megalakulása és jogi szabályozása a Tanácsköztársaságban, Szeged, 1957.

¹⁶⁶ Tanácsok Magyarországon, Budapest, 1958.

szerepüket, az új társadalmi és államrendszer védelmét.¹⁶⁷ Számos időtálló tanulmányt tartalmaz az a gyűjteményes kötet, amely *Sarlós Márton* szerkesztésében több mint tíz szerző tollából jelent meg a Tanácsköztársaság jog- és szervezettörténeti részletkérdéseinek tisztázására.¹⁶⁸ Az 1918–1919-es magyarországi forradalom 50. évfordulója adott alkalmat arra, hogy *Schönwald Pál* és *Sarlós Béla* közze tegyék sok éves kutatásaik eredményeit tartalmazó kötetüket. *Schönwald Pál* a teljességre törekvés igényével a polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdéseiről szóló kandidátusi értekezését dolgozta át és rendezte sajtó alá, amelyben nemcsak a forradalom államának kormányformájáról, területi szuverenitásának problémáiról, központi, helyi és fegyveres szerveiről írt, hanem kitért a jogforrási rendszer, a választójog, a sajtószabadság, az egyesülési jog, a gyülekezési jog, a munkajog, a földreform és a büntetőjog számos részletkérdésének a tárgyalására is.¹⁶⁹ *Sarlós Béla* a Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulását vizsgálta és ennek során kivált a proletárdiktatúra államának kodifikációs tevékenységét helyezte új megvilágításba azzal, hogy a hatályba léptetett, elkészült jogszabályok ismertetése mellett ezek létrejöttének okait kutatva feldolgozta azokat a forrásokat is, amelyek egyes kérdésekben felmerültek és nézeteltérésekről tanúskodnak.¹⁷⁰ Megindultak a munkálatok a felszabadulástól a Magyar Népköztársaság alkotmányának kiadásáig (1949) terjedő évek jogtörténetének tisztázására is, melyek eredményeként, hogy csak két nagyobb műre utaljunk, megjelentek *Beér János*nak a helyi tanácsok kialakulásáról és 1945–60 közötti fejlődéséről,¹⁷¹ valamint *Csizmadia Andornak* a nemzeti bizottságok 1944–49 közötti tevékenységéről szóló könyvei.¹⁷²

Tanulmányunk lezárásaként legyen szabad röviden összegeznünk azokat a tanulságokat, amelyeket a magyar jogtörténetírás negyedszázados történetéből leszűrhetünk. Aligha vonható kétségbe, hogy tudományágunk megindult a haladás útján. Az sem tagadható, hogy nagyjából az 1950-es évek elejétől kezdve fordulat következett be a magyar jogtörténészek történetfelfogásában. Eredményeink közé sorolhatjuk azt is, hogy számos olyan téma nyert feldolgozást, amely a polgári jogtörténetírók figyelmét elkerülte. Ma már hamisítatlanul viszonylag sokat tudunk a magyar nép dolgozó tömegeinek jogtörténeti múltjáról, a forradalmi korszakok állam- és jogtörténetéről, valamint a polgári állam- és jogrendszeréről is. Mindezek ellenére nincs okunk a megalégedettségre, rengeteg a tennivaló, hiszen az elhunyt évtizedek kutatásaira is elég jellemző az ösztönösség, az ötletszerűség, az alkalmosszerűség és az

¹⁶⁷ A Tanácsköztársaság forradalmi törvényeségei, Budapest, 1961.

¹⁶⁸ A Magyar Tanácsköztársaság állama és joga, Budapest, 1959.

¹⁶⁹ A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténeti kérdései, Budapest, 1969.

¹⁷⁰ A Tanácsköztársaság jogrendszerének kialakulása, Budapest, 1969.

¹⁷¹ A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon 1945–1960, Budapest, 1962.

¹⁷² A nemzeti bizottságok állami tevékenysége 1944–1949, Budapest, 1968.

is elég jellemző az ösztönösség, az ötletszerűség, az alkalomszerűség és az egyoldalúság. A magyar jogtörténészek nagyobb hányada szívesebben foglalkozott alkotmány- és közigazgatástörténettel, mint a magán-, a büntető- és a perjog történetével. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy a közzétett munkák százai között milyen kevés a jövő kutatásait megalapozó könyv. A múltban gyakran évek teltek el anélkül, hogy akár csak egyetlen nagyobb szintézis készült volna el. A jogtörténeti könyvek ritkaságát csupán tényként kellett megállapítanunk, nem a tanulmányok lebecsüléseként, mert ugyan ki vonhatná kétségbe, hogy ezek nélkülözhetetlenek, és ki ne tudná, hogy nem egy könyv már megjelenésekor megérett a papírzúzdára, míg sok tanulmány maradandó eredményeket tartalmaz. És még egyet: a kisebb-nagyobb tanulmányok szerzőinek igen jelentős része olyanok közül kerül ki, akik még nem töltöttek hosszú időt kutatásokkal, még nem értek be arra, hogy nagy kötetekkel álljanak a nyilvánosság elé. Az igazi kutató érzi, tudja, hogy mikor érkezett el az ő ideje. A magyar jogtörténetírás híveinek nincs ugyan garanciája arra, hogy minden egyes tanulmányíróból könyvíró is lesz, de az bizonyos, hogy ahol sok az egyébként értékes kisebb munka, előbb-utóbb megszületnek a nagyobb művek is, és ez az, ami a legmegnyugtatóbb a számunkra.

ÖDÖN BOTH

WISSENSCHAFTLICHE FORSCHUNGSRICHTUNGEN AUF DEM
GEBIET DER UNGARISCHEN RECHTSGESCHICHTE SEIT

(1945—1969)¹⁷³

(Zusammenfassung)

Die ungarische Rechtsgeschichte als selbständige Disciplin ist etwa vor hundert Jahren entstanden. Der Autor versucht (neben einer knappen Zusammenfassung der ungarischen Entwicklung *ab ovo* bis 1945) die wichtigeren Entwicklungslinien der juristischen Historiographie in den vorigen Jahrzehnten darzustellen. Der Leser begegnet dabei sowohl den bedeutendsten ungarischen Rechtshistorikern wie auch ihren Werken.

¹⁷³ Both Ödön: Wissenschaftliche Forschungsrichtungen auf dem Gebiet der ungarischen Rechtsgeschichte seit 1945. In: Einzelne Probleme der Rechtsgeschichte und des römischen Rechts (Referate der Internationalen Arbeitskonferenz für Rechtsgeschichte und Römisches Recht, Szeged, 18–20. September 1969). Acta Jur. et Pol. Szeged, Tom. XVII., Szeged, 1970. 187–218. p.